

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG

1201

.N24

Nash Jezik.
НАШ ЈЕЗИК

XXVII/1—2

UNIV. of KANSAS.

AUG 28 1987

**БЕОГРАД
1986.**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 1—2 (1986)

САДРЖАЈ

Усмјеравање језичког описа — од граматике до комуникацијске компетенције (ТАТЈАНА БАТИСТИЋ)	3
Употреба инфинитива у језику А. Шеное, М. Глишића, З. Мајдака и Д. Ненадића (ВЛАДО БУКАНОВИЋ)	38
О једном синтаксичком и семантичком моделу сложених реченица са каузалном клаузом која се уводи везником што (КСЕНИЈА МИЛОШЕВИЋ)	67
Прилог проучавању варијабилних именичких облика генитива мно- жине (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	72
Појаве недеклинирања географских имена у синтагми са номенкла- турним термином (БОГОЉУВ СТАНКОВИЋ)	77

Из терминологије и лексике

Примери фонетске и творбене адаптације старије књижевне лекси- ке у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ)	90
Из наше дијалектолошке проблематике (о неким класификационим терминима) (АСИМ ПЕЦО)	93
Спорни везник с обзиром да (МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ)	101
О облицима <i>видилац/вид(ј)елац</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	114

Дискусија и дописи

Око алтернативне употребе двају облика у другом делу сложеног футура (ВИДА СТЕВАНОВИЋ)	118
Око сата и часа (МИРОСЛАВ КРАВАР)	125
Још о часу и сату (писмо једног читаоца) (инж. ТОМИСЛАВ ИЛИЋ)	130

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ВАРИЈАБИЛНИХ ИМЕНИЧКИХ ОБЛИКА ГЕНИТИВА МНОЖИНЕ

Међу бројним појавама морфолошке варијабилности у српскохрватском књижевном језику посебно се истичу неуједначености свог образовања именички облици генитива множине, којима су — у већој или мањој мери — својствени наставци *-а*, *-и*, *ију*, *-у*. У задње време се интензивније проучава дистрибуција генитивних наставака *-а* и *-и* код именица женског и мушког рода на *-а*, чија основа има на крају сутласничку групу (*ватра*, *мајка*, *газда* и сл.). Објављене студије у којима се обрађује ова тема садрже богату и информативно значајну грађу, али истовремено показују да су због шароликости и неуједначености књижевнојезичких факата потребна шира и још минучиознија истраживања.

Пребирање морфолошког зрна у разноразним текстовима износи на видело, између осталог, неке обличке особености, које се у популарним написима о питањима језичке културе оцењују као неприхватљиве а које се ипак не могу безрезервно квалификовати као језичке грешке. Испоставља се да то долази до изражаја у именицама на *-ста*, *-зда*, *-шта*, *-жда*, које се обично приказују, кад је реч о генитиву множине, као облички хомотена група.

Према писању М. Стевановића, код именица чија се основа завршава консонантским групама *ст*, *зд*, *шт*, *жд*, *шћ*, *жћ*, *шч*, *жч* никада се не јавља непостојано (уметнуто) *а*, те „ове именице имају облик генитива мн. с наставком *-а* који се додаје на основу осталих падежа: *ласта*, *звезда*, *краста*, *башта*, *бошча*, *гошћа* и сл.“¹

Да се облици генитива мн. у овој именичкој скупуни творе сасвим једнообразно, истиче Д. Барјактаревих: „Код именица

¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*. Београд, 1964, стр. 235.

чија се основа завршава групом сугласника: *зд, ст, жд, шт, шћ, шч, жћ, жц* — ситуација је јасна. Наиме оне имају наставак *а* у генитиву множине.²

Приказујући резултате посматрања генитивних множинских облика у делима савремених писаца, М. Радовић-Тешић је у односу на речи са *ст, зд, шт, жд* у основи изнела генералну констатацију да „примери типа *гліста, ла́ста, зве́зда, жлѐзда, ба́шта* представљају општи стандард“.³

Сличан суд донео је у крајњој линији и хрватски истраживач С. Тежак, иако је у његовој грађи било нешто података који одударају од уобичајеног стања. Пошто је рекао да именице са основом на *ст, шт, зд, жд, шч, шћ* имају по правилу у генитиву мн. наставак *-а*, С. Тежак је додао: „Међу мојим примјерима том се правилу одушире само једна потврда из новинског текста (*касти*) и седамнаест студентских гласова [од 79 — В. Г.] за Г. мн. *бразди* у наведеној анкети. Без обзира на то што ти подаци свједоче о продирању наставка *-и* и у тај тип именица, стандардним ваља сматрати наставак *-а*“.⁴

У Тежаковом писању не изгледа најприкладнијом реч продирање, којом је оквалификована појава *-и* у генитиву мн. именице *бразда*, јер та реч ствара утисак да се ради о новијем феномену. Ген. мн. *бразди* употребљавао се, међутим, још у доба стварања савременог књижевног језика. Т. Маретић је регистровао такав облик у Вуковом (другом) речнику у примеру: да одоремо још неколико *бразди* па ћемо онда ручати (одредница *одорати*). У речнику САНУ вероватно због овог и њему сличних примера, којих можда има у речничкој грађи, уз именицу *бразда* наведени су алтернативни облици ген. мн. *брáз-дā* и *брáздѝ*.

Овај случај није изузетан. Више потврда има за ген. мн. *врсти*, почев од дела истог Вука Караџића па надаље. У Вуковој граматичи облик *врсти* налази се у склопу једне реченице (*неколико врсти*, стр. XVIII) и у напоменама уз друго „склоне-није“ (*пушка* — ген. мн. *пушка*, али *врста* — *врсти*, *ватра* — *ватри* ..., стр. XL).

² Д. Варјактаревић, Генитив множине именица типа *сметња, смоква, молба, лопта*. — Јужнословенски филолог, књ. XXX, 1973, стр. 239.

³ Милица Радовић-Тешић, Дистрибуција наставка генитива множине именица женског рода са основом на групу сугласника. — Наш језик, књ. XXIV, св. 1—2, 1979, стр. 50.

⁴ Стјепко Тежак, Генитив множине именица е врсте с вишесугласничким основним завршетком. — Језик, год. 28, св. 1, 1980, стр. 11.

А. Белић се повео за Вуком, па је у једној од својих школских граматика навео за именицу *врста* једино ген. мн. на *-и*: *врсти*.⁵

Речник САНУ презентира двојак облике ген. мн.: *врста* и *врсти*.

У књижевним текстовима XX века доминирају облици *с -а*, али се покаткад среће и наставак *-и*. На пример, у књизи Исидоре Секулић „Из прошлости“ (Београд — Сарајево, 1919): свих *врсти* родова из његове баште (стр. 9); подизање ружичњака са сто *врсти* ружа (105); између десет *врсти* вина (144). Једна Шолоховљева реченица у преводу М. Московљевића гласи: Трупe су... одступиле око шест *врсти*. Овај пример је наведен у речнику Матице српске, одредница *врста*² (руска мера за дужину).

Уз именицу *башта* дати су у речнику САНУ различити по акценту облици ген. мн. с наставком *-а*: *башта* и *башта*, али у једном од илустративних цитата види се наставак *-и*: било је... *башти* са зелени (Српски етнографски зборник). Није ваљда омашка што се такав облик са *-и* нашао и у српскохрватско-словачкој верзији „Минималног речника српскохрватског језика“ у редакцији др Јована Јерковића и Радована Перинца (Нови Сад, 1980); *башта* — ген. мн. *башти*.

Ген. мн. *башти* уочава се (пored много чешћих и обичнијих облика са *-а*) у савременим текстовима разних жанрова. Ево потврда: Склоњене иза високих тараба својих *башти*, ћерке... читају његове идиле... (Миодраг Поповић, Трагања за трајним. Београд, 1959, стр. 147); Пун *башти* са много дрвећа и зеленила, Београд је... пружао веома угодну слику (Душан Ј. Поповић, Београд кроз векове. Београд, 1964, стр. 146). У истом издању има и облика са *-а*: у Београду се у то доба налазило сасвим мало *башта*, бар оних *башта* које су служиле народу, (стр. 453). А најлепши је био мој крај, Ердоглија, тамо су *баште* најлепше... Има ли и сада оних прекрасних *башти* у Ердоглији? (Борђе Гајић, Сусрет у Њујорку. — Политика, 23. децембар 1984, стр. 13, рубрика „Прича Политике“). Убица је успео да умакне агентима безбедности и помогне се густих *башти* између вила... (Ганјут — Дневник, Нови Сад, 11. април 1983, стр. 1). Једна од највећих и најбогатијих ботаничких *башти* налази се у западном Берлину (Политика, 24. септембар 1985, стр. 17, „Мали лексикон знаменитости“).

У истој забавној рубрици обрео се облик ген. мн. *ташти*: Током брачних веза Глин је морао да одржава контакте са 20

⁵ А Белић, Граматика српскохрватског језика за други разред средњих и стручних школа. Београд, 1932, стр. 87.

разних *ташти*... (Политика, 12. септембар 1984, стр. 14). Овај пример није јединствен. Пре неколико година „Политика“ је објавила вест да су амерички цвећари прогласили „празник на дан 14. априла који се зове — Дан *ташти*!“ (цитат је дат према хронологизованом исечку из новина).

Са -и у генитиву множине срећу се такође две именице на жд: *надежда* и *одежда*. Исп.: После толико *надежди*, после толико патњи, завршиће дакле ... као леш (Милош Црњански, Сеобе. Друга књига. Београд, Нолит 1978, стр. 230); Гледам и ја по зиду. Сав је покривен утаслим сјајем Аликапетановог личног оружја и *одежди* (Скендер Куленовић, Понорница. Београд, Нолит, 1977, стр. 166); ... на ту масу мантија, *одежди*... (Добрица Ћосић, Бајка. Ријека, „Отокар Кершовани“, 1977, стр. 237); Двор и властела надметали су се у даривању цркава и манастира, а властелинке у везу златом црквених *одежди* (Константин Јиречек, Историја Срба. Превео Јован Радонић. Књ. I. Београд, „Научна књига“, 1952, стр. 308. У истом издању употребљен је и облик са -а: ... Послао је султан... неколико црквених *одежда* и утвари, стр. 378).

Забележена је са -и у генитиву мн. једном именица *најезда*: ... Сувомеће дају утисак кула обурданих и пећина у којима се, за невољу, одржава живот као последице страшних монголских *најезди* и похара (Душан Костић, Краљеви и људи. Цетиње, 1954, стр. 61).

У појединим књижевнојезичким изворима уочавају се релативно бројнији случајеви генитива множине са -и. На пример, у преводу једног Буњиновог романа читамо: Колико је забачених имања, запуштених *башти*... описивано у руској литератури! (Иван Буњин, Живот младота Арсењева. Превод Николе Видаковића. Београд, СКЗ, 1939, стр. 106); ... вечерње мешовите задахе села, његових кућица, *башти*, реке... (стр. 121); Пут се пење између непрекидних, густих, јужних *башти*, дутом улицом... (стр. 236).

Именица *одежда* је заступљена у том преводу двојаким облицима генитива множине. Исп.: А у цркви — ... блесак златних *одежди*... (стр. 83); ... блештећих *одежда* у митри (стр. 234). Изненађује генитив множине *ласти*: Што се тиче *ласти*, то ће ти их бити свакако жао... (стр. 19). Али, с друге стране, *врста* (руска мера за дужину) има у ген. мн. -а: Од наше станице до Васиљевског било је око десет *врста* (стр. 123); И пошао сам, мада је до вароши било не мање од тринесет *врста* (стр. 154); ... на стотине *врста* унаоколо (стр. 169). Именица *звезда* има, као у свим другим изворима, ген. мн. са -а: свих седам *звезда* (стр. 120), ретких *звезда* (стр. 151).

Наведена, не баш обилна али информативно веродостојна грађа сутерира закључак да у обликовању генитива множине оних именица женског рода чије се основе завршавају сугласничким скупом *ст, зд, шт, или жд* структура финалног дела основе није фактор који неизоставно намеће наставак *-а*. Поред речи као што су *биста, глиста, листа, цеста, звезда, газда, жлезда, пошта, нужда* и низ других, које се махом употребљавају са *-а* у генитиву множине, поједине именице (*врста, бразда, најезда, башта, ташта, надежда, одежда* и можда још која) уз уобичајено обележавање генитива мн. наставком *-а* добијају понекад у том падежу наставак *-и*. Описна граматика (која не сме да се изједначује с нормативистичким језикословством) мора регистровати и пратити и овакве појаве.

В. П. Гудков